

УДК 338.23

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-288-6-11

НІКОЛЬЧУК Ю. М.

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПОНЯТТЯ

Забезпечення фінансової безпеки на всіх рівнях управління є важливим завданням для багатьох країн в тому числі і України. Неможливо вирішити економічні проблеми що стоять перед країною, регіоном та підприємством не забезпечивши їм фінансову безпеку. Це завдання стає особливо пріоритетним в умовах нестабільності та фінансової кризи.

В статті наведено тлумачення поняття регіону, враховуючи різні підходи науковців. Розкрито найважливіші блоки структури фінансової безпеки регіону: фінансова незалежність, стабільність та стійкість регіональної економіки, здатність до саморозвитку і прогресу. Систематизовано основні підходи до сутності поняття «фінансова безпека», розглянуто сутність поняття «система фінансової безпеки регіону».

Наведено принципи забезпечення фінансової безпеки регіону: загальні, а саме: комплексності, системності, варіантності (альтернативності), принцип координації (узгодження) зв'язків і стосунків усіх елементів економічної безпеки регіону, принцип спеціалізації елементів (розмежування функцій і операцій, що виконуються елементами). На основі отриманих результатів запропоновано напрямки щодо посилення фінансової безпеки регіону.

Ключові слова: фінансова безпека, регіон, загрози, система, принципи.

NIKOLCHUK Y.

Khmelnitsky Cooperative Trade and Economic Institute

FINANCIAL SECURITY OF THE REGION: SCIENTIFIC APPROACHES TO THE IDENTIFICATION OF THE CONCEPT

Ensuring financial security at all levels of government is an important task for many countries, including Ukraine. It is impossible to solve the economic problems facing the country, region and enterprise without providing them with financial security. This task is becoming a particular priority in the face of instability and financial crisis.

The purpose of the article is to generalize the theoretical provisions on the essence of financial security of the regions, to identify its main components and areas of support.

The article presents the interpretation of the concept of the region in the framework of different approaches of scientists. The most important blocks of the structure of economic security of the region are revealed: financial independence, stability and stability of the regional economy, ability to self-development and progress. The main approaches to the essence of the concept of "financial security" are systematized, the essence of the concept of "financial security system of the region" is considered.

The principles of economic security of the region are given: general, namely: complexity, system, variability (alternatives), the principle of coordination (coordination) of relations and relations of all elements of economic security of the region, the principle of specialization elements (separation of functions and operations performed by elements). Based on the obtained results, the directions of strengthening the financial security of the region are proposed.

In the current conditions of economic development of Ukraine, first of all it is necessary to move in the direction of improving the system of financial security, namely: establishing the boundaries of foreign participation in the capital of domestic organizations; introduce industry restrictions; development of effective control systems for attracting and using foreign borrowings.

We believe that the country's financial security system should ensure the solution of the following tasks: creating a full-fledged national currency and maintaining it in a stable and competitive state; saturation of the economy and the market with money supply in the amount necessary for their full functioning and development; creation of conditions provide intensive formation of competitive national financial capital denominated in national currency; ensuring financial parity with Ukraine's main competitors in the medium term.

Key words: financial security, region, threats, system, principles.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток економіки України характеризується швидкими змінами факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування регіонів, що викликають загрозу їх фінансовим інтересам, спричиняють високий рівень фінансових ризиків. Існування ефективної системи фінансової безпеки, яка забезпечить захист регіонів України від загроз є однією із найважливіших умов забезпечення стійкого фінансового збагачення регіонів України. Чим розвиненіше та економічно успішні регіони, тоді і країна матиме більш високий економічний рівень розвитку та економічної безпеки. У сучасних умовах – нерівномірному розвитку окремих регіонів України постає гостро питання захищеності та підвищення фінансової безпеки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади фінансової безпеки досліджуються у світовій та вітчизняній науковій літературі. Серед зарубіжних науковців варто виділити Ю. Є. Благова, Ш. М. Валітова, М. Дженсена, І. В. Меклінга, К. Мерфі, Г. Г. Пирогова, Г. Шиназі. Протягом останніх років суттєвий вклад у дослідження зазначеної тематики внесли такі вітчизняні науковці, як: В. К. Антошкін, О. І. Барановський, О. М. Бондаревська, М. М. Єрмошенко, А. Г. Корбутяк, І. П. Мойсеєнко, Г. А. Пастернак-Таранушенко, І. О. Тарасенко, О. В. Черниш, С. М. Фролов та ін.

Не дивлячись на значне число публікацій із зазначеної проблеми, низка питань у сфері фінансової безпеки, залишається недостатньо опрацьованою та дискусійною, що і викликало необхідність подальшого дослідження зазначеної проблеми, особливо актуальною для сучасних умов в Україні.

Постановка завдання. У роботах більшості авторів питання забезпечення фінансово-економічної безпеки розглядаються окремо: даються визначення сутності фінансової безпеки, розглядаються категорії економічної безпеки, приводяться переліки окремих загроз та індикаторів економічної безпеки, вивчаються деякі підходи до їх класифікації, пропонуються певні напрямки щодо їх удосконалення. При всьому різноманітті досліджень на заявлену тематику, аналізу фінансової безпеки як стратегічної складової частини економічної безпеки приділяють недостатньо уваги.

Метою статті є узагальнення теоретичних положень щодо сутності фінансової безпеки регіонів, виявлення її основних складових та напрямів забезпечення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розглядати теоретичні аспекти фінансової безпеки регіонів визначимо, що таке регіон. Загалом під регіоном можна розуміти:

- значна частина території країни із схожими географічними, природно-кліматичними умовами, схожою спеціалізацією виробничо-економічних комплексів, соціально-економічними проблемами (незважаючи на те, що подібні регіони є досить замкнутими у виробничо-економічному відношенні, тим не менше вони не є державними утвореннями, не мають юридичного статусу та чітко визначених кордонів; таке поняття регіону є найменш суворим і використовується в ненауковому обороті);

- економічний район країни (це визначення є більш точним різновидом першого, оскільки економічні райони мають певні межі, проте вони не мають державного статусу і органів управління; це поняття регіону все більше виходить з обороту і використовується переважно в економічній географії);

- одиниця державного устрою в країні (з точки зору питань регіонального управління це поняття є найбільш точним, оскільки регіон є державним утворенням, що здійснює на своїй території державну владу) [1, с.48-50].

Таким чином, бачимо, що регіон виступає структурною одиницею держави та загалом всі регіони країни і складають саму країну. Тому від рівня економічного розвитку регіонів залежить в цілому економіка країни і наскільки є економічно розвиненим кожний регіон, тим більше є можливостей у державі сформувати успішну країну.

Традиційно, внутрішня структура фінансової безпеки регіону як правило відображається через три найважливіші блоки:

1) фінансова незалежність, яка носить відносний характер через економіко-політичну залежність регіону від центру та взаємопов'язаність різних регіональних економік (в таких умовах фінансова незалежність регіону свідчить про можливість контролю регіональної влади за регіональними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності і якості продукції, що забезпечує її конкурентоздатність та дозволяє на рівних умовах брати участь в міжрегіональній та міжнародній торгівлі, коопераційних зв'язках й обміні науково-технічними досягненнями);

2) стабільність та стійкість регіональної економіки (що припускають захист власності всіх форм; створення надійних гарантій та сприятливих умов для підприємництва; стримування чинників, спроможних дестабілізувати ситуацію, таких як боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння, тощо);

3) здатність до саморозвитку і прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій і інновацій, постійна модернізація та розширення виробництва, підвищення професійного рівня працівників тощо) [2, с. 108].

Вважаємо, що фінансова безпека є найважливішою складовою економічної безпеки в умовах ринкової економіки, яка включає:

- стан фінансів і фінансових інститутів, при якому забезпечується гарантований захист національних економічних інтересів;

- гармонійний і соціально спрямований розвиток національної економіки, фінансової системи і всієї сукупності фінансових відносин і процесів у державі;

- готовність і здатність фінансових інститутів створювати механізми реалізації та захисту інтересів розвитку національних фінансів;

- підтримка соціально-політичної стабільності суспільства;

- формування необхідного економічного потенціалу і фінансових умов для збереження цілісності та єдності фінансової системи навіть при найбільш несприятливих варіантах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів і успішного протистояння внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки [3, с.14-17].

Враховуючи наукові здобутки у сфері фінансової безпеки, слід констатувати, що поняття «фінансова безпека» є складним і комплексним. Досліджуючи питання щодо поняття «фінансова безпека регіону» необхідно акцентувати увагу на тому, що законодавчо це питання не закріплене. Проаналізувавши основні підходи авторів, які виділяють фінансову безпеку регіону із системи економічної безпеки регіону, можна виділити характерні риси варіантів формулювання такого поняття, пов'язані зі збалансованістю фінансових потоків і розрахункових відносин, стійкістю і стабільністю фінансово-економічного стану, кількісно та якісно детермінованим рівнем його фінансового стану.

Поняття «фінансова безпека» науковці трактують неоднозначно, що підтверджують дані таблиці 1. Фінансова безпека є досить складною системою, що містить певний набір внутрішніх характеристик,

спрямованих на забезпечення ефективності використання матеріальних, трудових, інформаційних і фінансових ресурсів.

Таблиця 1.

Сучасні підходи щодо визначення поняття «фінансова безпека»

№ з/п	Автор	Визначення
1	І. Мойсеєнко, О. Марченко	Це такий фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах.
2	В. Столбов, Г. Шаповал	Стан захищеності ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому.
3	О. Трухан	Трактується одночасно з двох позицій – статичної (як результат діяльності підприємства на певну дату) та динамічної (розвиток підприємства в умовах фінансово-економічної безпеки в короткостроковій та довгостроковій).
4	В. Ільчук, В. Садчиков	Це не тільки захищеність капіталу підприємств, організацій, установ, але і їх готовність створювати нові механізми реалізації фінансових угод, захисту прав усіх учасників фінансових відносин, а також упорядкування і здійснення контролю за фінансово-економічними потоками та відповідний рівень страхування різного роду непередбачуваних ризиків.

Джерело: узагальнено автором на основі [4, с.118-120]

Отже, аналіз окремих визначень щодо сутності поняття «фінансова безпека» показав, що в наведених формулюваннях спільним є трактування фінансової безпеки як такого фінансового стану держави, регіону чи суб'єкта господарювання, який характеризується стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз та передбачає найбільш ефективне використання його наявних фінансових ресурсів.

На думку багатьох науковців для забезпечення фінансової безпеки регіону необхідно дотримуватися об'єктивно існуючих загальних принципів, серед яких [5]:

- комплексності, тобто необхідності аналізу всіх сторін об'єкта дослідження;
- системності – врахування як внутрішніх взаємозв'язків і взаємозалежностей, так і зовнішніх факторів з позицій розгляду об'єкта дослідження як елемента економічного простору більш високого рівня;
- варіантності (альтернативності), або виявлення й обґрунтування декількох варіантів забезпечення фінансової безпеки, з одного боку, розрахунку траєкторії соціально-економічного розвитку – з іншого варіативність інвестування, взаємодії з партнерами при зміні ринкової кон'юнктури та виклики економічних, соціальних, політичних суб'єктів дозволяють, використовуючи ефект «накладання» індивідуалізованих, інноваційних, ризикованих дій та їхньої результуючої складової, знаходитися постійно у просторі сумарної сприятливої ринкової кон'юнктури, забезпечуючи таким чином прискорений обіг капіталу, ресурсів праці, наднормовий прибуток і достатньо високий потенціал економічної безпеки;

- принцип координації (узгодження) зв'язків і стосунків усіх елементів фінансової безпеки регіону. Координація потрібна для того, щоб складові елементи в умовах спеціалізації не дублювали один одного а виконували взаємно доповнюючі ролі;

- принцип спеціалізації елементів (розмежування функцій і операцій, що виконуються елементами); Спеціалізація дозволяє регіональній владі зосередитися на рішенні невеликого числа завдань і тим самим забезпечити ефективніший розподіл ресурсів.

Забезпечення фінансової безпеки вимагає створення власної системи безпеки, що покликана на своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам та забезпечення захисту інтересів регіону. Система фінансової безпеки регіону – це сукупність взаємопов'язаних елементів, підсистем, фінансових інструментів, методів та заходів, що забезпечують його безпеку а та досягнення ним основної мети діяльності.

Основними характеристиками системи фінансово-економічної безпеки регіону є [6, с.221-227]:

1. Унікальність. Система фінансової безпеки не може бути однаковою для всіх регіонів. Її унікальність залежить від спеціалізації та структури виробничої діяльності та промислового потенціалу, місця суб'єктів господарювання на ринку тощо.

2. Самостійність. Система фінансової безпеки окремого регіону є відносно самостійною й відособленою по відношенню до аналогічних систем безпеки інших регіонів, у той же час, система фінансової безпеки регіону – це складний елемент фінансової безпеки галузі, держави.

3. Комплексність. Система фінансової безпеки регіону може бути тільки комплексною. Її забезпечення тісно пов'язано з рівнем забезпечення науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, фізичної безпеки та інших.

4. Динамічність. Полягає у забезпеченні можливостей швидкої зміни послідовності дій та стратегії забезпечення фінансової безпеки при зміні факторів та умов фінансового середовища регіону.

5. Ефективність. Ефективне забезпечення фінансової безпеки регіону можливе за умов, коли вибір та застосування сил, засобів та охоронних заходів здійснюється на основі детально продуманої концепції.

Метою системи фінансової безпеки регіону повинне бути своєчасне виявлення та запобігання всіх можливих загроз для забезпечення його фінансової стійкості та економічного розвитку. Таким чином, для того, щоб попереджати загрози та, в разі крайньої потреби, ліквідувати наслідки їх дії, система фінансової безпеки повинна містити в собі всі перераховані складові.

Система фінансово-економічної безпеки регіону як і будь-яка інша система має свої складові елементи, такі як об'єкт та суб'єкт фінансової безпеки, механізм забезпечення безпеки, а також практичні дії щодо забезпечення безпеки.

До суб'єктів системи можна віднести осіб, підрозділи, служби, органи, установи, міністерства та відомства, які безпосередньо забезпечують фінансову безпеку регіону [7, с.55].

Механізм забезпечення фінансової безпеки регіону повинен формуватися через систему управління фінансовими відносинами шляхом використання певних принципів, фінансових важелів, інструментів, фінансових методів, правового та інформаційного забезпечення, за допомогою фінансових досліджень, що дозволяють досягти основні цілі конкретного регіону.

Політикою забезпечення фінансової безпеки регіону варто вважати комплекс заходів, які мають економічну та правову природу і спрямовані на досягнення та підтримку безпечного стану життєздатності, що здійснюються відповідно до стратегічного плану його розвитку. Об'єктом системи фінансової безпеки є все те, на що спрямовані зусилля щодо її забезпечення, а саме: інформація, сукупність майнових і немайнових прав та економічних інтересів регіону, трансформація стану яких призводить до зміни рівня його фінансової безпеки.

Основними завданнями системи фінансової безпеки регіону є: захист законних прав і інтересів регіону; збір, аналіз, оцінка даних і прогнозування можливих ситуацій; вивчення партнерів, клієнтів, конкурентів; виявлення, попередження і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності в межах регіону на шкоду його безпеці; забезпечення збереження матеріальних цінностей і інформації; отримання необхідної інформації для розробки найбільш оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики фінансової діяльності тощо [8, с.45].

Фінансова безпека окремого економічного регіону в управлінському відношенні може характеризуватися поєднанням безпеки різних ієрархічних рівнів, стан гарантування яких і визначає рівень фінансової безпеки території. При цьому важливо відмітити, що як фінансова безпека регіону, так і безпека підприємства можуть забезпечуватися окремо або навіть за рахунок один одного або держави. В той же час в стратегічному відношенні це не тільки взаємопов'язані, але й неділимі поняття. Саме протиріччя між безпеками різних рівнів і є однією з головних проблем фінансової безпеки України і регіонів на сучасному етапі економічного розвитку. Відповідно, основи підвищення ефективності управління фінансовою безпекою в цілому лежать саме у завданні узгодження безпеки різних рівнів ієрархії.

Іншими словами, необхідно мінімізувати ризики діяльності об'єктів всіх рівнів зі сторони як кримінальних і «тіньових» структур, так і офіційної економіки. Територіальні суб'єкти повинні мати змогу розробляти власну перспективну стратегію своєї діяльності. Саме тому в питанні управління найбільш актуальною є проблема співвідношення і зміцнення фінансової безпеки різних ієрархічних рівнів.

Висновки. На нашу думку, в сучасних умовах економічного розвитку України та її регіонів в першу чергу слід рухатися в напрямку вдосконалення системи фінансової безпеки, а саме: встановлення межі іноземної участі в капіталі вітчизняних організацій; ввести галузеві обмеження (обмеження або заборона доступу іноземних інвестицій у галузі, визнані особливо важливими для економічного та соціально-культурного розвитку держави); розробка дієвих систем контролю залучення і використання коштів іноземних запозичень.

Вважаємо, що система фінансової безпеки країни, в тому числі кожного регіону, повинна забезпечувати вирішення наступних завдань: створення повноцінної національної валюти та підтримання її в стабільному і конкурентоспроможному стані; насичення економіки та ринку грошовою масою в обсязі, необхідному для їх повноцінного функціонування та розвитку; створення умов забезпечують інтенсивне утворення конкурентоспроможного національного фінансового капіталу номінованого в національній валюті; забезпечення в середньостроковій перспективі (5-10 років) фінансового паритету з основними конкурентами України.

Література

1. Свердан М. М. Регіональна економіка та економічна безпека регіону. Науковий вісник Херсонського державного університету, 2013. Вип. 1. С. 46-52.
2. Антошкін В. К. Економічна та національна безпека регіонів. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу, 2014. № 2 (26). С. 108-109.

3. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. Економічний форум. 2012. №3. С.14-20.
4. Фролов С. Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів: навчальний посібник. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 332 с.
5. Верхоглядова Н. І. Принципи забезпечення економічної безпеки регіону. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2296> (дата звернення 14.10. 2020 р.).
6. Сухоруков А. І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія. К.: НІСД, 2012. 368 с.
7. Бондаревська О. М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. №34. С.54-57.
8. Давидюк Т. Фінансово-економічна безпека чи фінансова складова економічної безпеки: епістемологічний підхід. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2013. Вип. 1(25). С. 39-52.

References

1. Sverdan M.M. (2013) Regional'na ekonomika ta ekonomichna bezpeka regionu [Regional economy and economic security of the region]. Naukovy'j visnyk Xersons'kogo derzhavnogo universy'tetu, no 1, pp. 46-52.
2. Antoshkin V.K. (2014) Ekonomichna ta nacional'na bezpeka regioniv [Economic and national security of regions] Visnyk Berdyans'kogo universy'tetu menedzhmentu i biznesu. no № 2 (26), pp. 108-109.
3. Savy'cz'ka O. (2012) Ocinka ta shlyaxy` zabezpechennya finansovoyi bezpeky` Ukrainy` [Assessment and ways to ensure the financial security of Ukraine]. Ekonomichny'j forum, no 3, pp.14-20.
4. Frolov S. (2015) Upravlinnya finansovoyu bezpekoyu ekonomichny'x sub'yektiv [Management of financial security of economic entities]: navchal'ny'j posibny'k. Sumy` : DVNZ «UABS NBU», 332 p. (in Ukrainian)
5. Verkhoglyadova N.I. Pry'ncy'py` zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky` regionu [Principles of providing of economic security of the region]. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2296> (accessed 11 October 2020)
6. Suxorukov A. I. (2012) Modelyuvannya ta prognozuvannya social'no-ekonomichnogo rozvy'tku regioniv Ukrainy` [Modeling and forecasting of socio-economic development of the regions of Ukraine]: monografiya. K.: NISD, pp 368. (in Ukrainian)
7. Bondarevs'ka O. M. (2015) Ekonomichna bezpeka regioniv u sy'stemi ekonomichnoyi bezpeky` derzhavy` [Economic security of regions in the system of economic security of the state]. Naukovy'j visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universy'tetu, no 34, pp.54-57.
8. Davy'dyuk T. (2013) Finansovo-ekonomichna bezpeka chy` finansova skladova ekonomichnoyi bezpeky`: epistemologichny'j pidxid [Financial and economic security or the financial component of economic security: an epistemological approach]. Problemy` teoriyi ta metodologiyi buxgalters'kogo obliku, kontrolyu i analizu, no 1(25), pp. 39-52.

Надійшла / Paper received: 03.10.2020

Надрукована / Paper Printed : 04.01.2021